

їх обігу, не може бути грошима. Корисність товару, не воло-
діючи можливістю бути вираженою через загальну корис-
ність – гроші, не може мати і ціну як форму вираження ко-
рисності. Не можна визначити розмір, зокрема, корисності
і висловлювати її межі в поняттях, їй не адекватних. Корис-
ність як якісна і кількісна визначеність не може бути вимі-
ряна грошима, як і виражена в ціні. Будь-яка корисність має
свої способи і величини вимірювання.

Громадська корисність товару, представлена його вар-
тістю, вимірюється тільки її властивою мірою і виражається
відповідним масштабом.

У зв'язку з цим слід зауважити, що автори, які намагають-
ся вимірювати корисність товару за допомогою грошей і ви-
словлювати її в ціні, по суті безпосередньо визначають не
корисність, а вартість товару, а через вартість – суспільну
його корисність.

Підбиваючи попередні підсумки аналізу корисності як
основи ціни і ціноутворення, необхідно констатувати, що ко-
рисність товару – внутрішньо властива йому якість. Вона не
існує поза суспільно необхідною праці, витраченої на її вироб-
ництво, або вартості, тобто в товарі ми маємо єдність вар-
тості і її вираження в тій чи іншій суспільній її корисності.

Здавалося б, принципово повинна відрізнятися від кон-
цепції корисності, вартісна теорія ціни. На жаль, в ній нерід-
ко викладається змістовна характеристика двоїстої природи
товару і звертається увага тільки на вартість, причому су-
спільна корисність затрат праці іноді ігнорується. При цьому
автори, які намагаються синтезувати вартісну теорію ціни і
концепцію її корисності, не помічають того очевидного фак-
ту, що в цьому випадку кориснісна ціна товару виявляється
позбавлена свої основи – вартості, а так звана вартісна ціна
– суспільній її корисності. Вартість при даних обставинах пе-
рестає бути мірою суспільної корисності товару. Автори по-
дібних поглядів на вартісну ціну, мабуть, вирішили ігнорувати
те, що витрати суспільно необхідної праці вважають суспіль-
ну корисність її результатив.

При цьому не слід забувати і про те, що ціна – грошове ви-
раження вартості. Гроші передують появи ціни товару. Зви-
чайно, можна спочатку виходити з існування грошей, але в

даному випадку вартість, позбавлена суспільної корисності,
не містить необхідних умов для появи грошей. Якщо товар
позбавлений одного зі своїх якостей, то він не має внутріш-
нього протиріччя між вартістю і споживчою вартістю, а отже,
і можливості бути джерелом грошей. Якщо ж немає грошей,
то відсутня можливість визначення через їхнє посередниц-
тво вартості, а отже, і появи її ціни. Іншими словами, вартіс-
ної ціни як такої не може бути за визначенням.

Висновки

Ретроспективний аналіз теорій вартості земель показав, що
вартість – економічна категорія, яка диференційовано визна-
чується різними науковими школами. Але в одному вчені єдині –
роль, яку відіграє вартість земель в сучасних економічних
відносинах, величезна і багатогранна. Адже використовуючи її,
можна не тільки забезпечувати ринковий обіг земельних діля-
нок, а й економічними методами створювати умови для охоро-
ни і раціонального використання, мабуть, найголовнішого при-
родного ресурсу планети Земля – самої землі.

Також варто слід відзначити тісне взаємовідношення двох
економічних категорій – ціни і вартості, незважаючи на на-
явну зовнішню простоту, воно залишається в економічній
науці не до кінця вирішеною проблемою. До цього дня три-
ває дискусія, в чому полягає залежність між ними, як вони
визначаються, до яких меж розповсюджується.

Список використаних джерел

1. Сміт А. Исследование о природе и причинах богатства наро-
дов. – М., 1962.
2. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обло-
жения / Рикардо Д. Соч. Т. 1. – М.: Політиздат, 1955.
3. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии // Ж.-Б. Сэй,
Ф. Бастіа. Трактат по политической экономии. Экономические софизмы. Экономические гармонии / Ф. Бастіа. – М.: Дело, 2000.
4. Маршалл А. Принципы экономической науки: Пер. с англ. – М.:
Прогресс, 1993. – Т. 1.
5. Методичні основи грошової оцінки земель в Україні / [Ю.Ф. Дех-
теренко, М.Г. Лихогруд, Ю.М. Манцевич, Ю.М. Палеха]. – К.: Профі,
2007. – 624 с.

Н.В. ПРИКАЗЮК,

к.е.н., доцент, в.о. завідувача кафедри страхування та ризик-менеджменту,
Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Трансформація моделей регулювання страхової діяльності

Досліджено особливості формування та розвитку існуючих моделей регулювання страхової діяльності у світі, визначено основні напрями їх трансформації. На основі проведеного аналізу запропоновано рекомендації щодо розробки ефективної моделі державного регулювання страхової діяльності в Україні.

Ключові слова: державне регулювання страхової діяльності, моделі регулювання страхової діяльності, страхова система, страхові компанії, злиття і поглинання страхових компаній, національні економічні системи, глобалізація.

Н.В. ПРИКАЗЮК,

к.э.н., доцент, и.о. заведующего кафедрой страхования и риск-менеджмента,
Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

Трансформация моделей регулирования страховой деятельности

Исследованы особенности формирования и развития существующих моделей регулирования страховой деятельности в мире, определены основные направления их трансформации. На основе проведенного анализа предложены рекомендации по разработке эффективной модели государственного регулирования страховой деятельности в Украине.

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ключевые слова: государственное регулирование страховой деятельности, модели регулирования страховой деятельности, страховая система, страховые компании, слияния и поглощения страховых компаний, национальные экономические системы, глобализация.

N. PRYKAZIUK,
PhD in economics, associate Professor, acting Head of Department of Insurance and Risk Management,
Taras Shevchenko National University

Transformation of models regulation of insurance

The features of formation and development of existing models of regulation of insurance in the world are investigated; the main directions of transformation are analyzed. Based on the analysis the proposals for developing an effective model of state regulation of insurance are suggested.

Keywords: government regulation of insurance, models regulation of insurance, the insurance system, insurance companies, mergers and acquisitions of insurance companies, national economies, globalization.

Постановка проблеми. Діяльність держави щодо регулювання страхової сфери спрямована, перш за все, на реалізацію стратегічних цілей і завдань економічної політики у галузі. Визначення пріоритетів державної політики в страховій сфері виходить з рівня розвитку і стану страхової системи, її ролі та значення в національній економіці. Формування сучасної страхової системи не може відбуватися автономно, ізольовано від таких процесів, які здійснюються в межах національної економічної системи. Макроекономічні тенденції позначаються на станові страхової системи, показники якої, в певній мірі, служать індикаторами стану національної економіки. Залежно від рівня розвитку національної економічної системи та окремих її сегментів змінюються цілі, методи, форми, а також інструменти державного регулювання, змінюються його моделі, що володіють вираженим національним та історичним характером, на національному, регіональному та галузевому рівнях. Розвиток національної страхової системи і її гармонійна інтеграція у світовий страховий простір не можуть бути досягнуті без формування ефективної моделі регулювання страхової діяльності.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Різноманітні підходи до регулювання страхової справи передбували в колі наукових інтересів багатьох українських науковців, а саме В.Д. Базилевича, Н.М. Внукової, О.О. Гаманкової, О.М. Залетова, С.А. Навроцького, С.С. Осадця, Р.В. Пікуса, Н.В. Ткаченко, О.Ф. Філонюка, Л.В. Шірінян та інших науковців. Віддаючи належне розробкам вчених у цій галузі, слід зазначити, що наразі існує потреба у вивченні особливостей регулювання страхової діяльності в різних країнах світу на основі застосування існуючих моделей та, як наслідок, визначені заходів щодо підвищення ефективності державного регулювання страхової діяльності в Україні.

Метою статті є вивчення особливостей формування та розвитку існуючих моделей регулювання страхової діяльності у світі та на цій основі окреслення пропозицій щодо впровадження ефективної моделі державного регулювання страхової діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Світовою практикою історично вироблено різні моделі державного регулювання страхової діяльності, що носять жорсткий чи більш ліберальний характер. Варто погодитися з думкою фахівців, що існуючі моделі регулювання страхової діяльності є універсальними в частині певних параметрів і одночасно значно розрізняються в національних економічних системах.

Універсальність моделей регулювання страхової діяльності проявляється в наступному: формуванні галузевого

страхового законодавства; виділенні спеціальної регулюючої структури – органів страхового нагляду; встановленні правил і критеріїв допуску до ведення страхових операцій; здійсненні контролю за поточною діяльністю страхових компаній, страхових посередників; наявності податкового регулювання. Специфіка й оригінальність моделей регулювання страхової діяльності може проявлятися в різних аспектах: особливостях страхового і загального законодавства; статусі і структурі органів страхового нагляду; процедурних питаннях допуску до страхової діяльності; методах і формах регулювання страхової діяльності; ступеня популярності й активності використання окремих інструментів регулювання [1, 2].

Поряд із проявом національних особливостей у соціально-економічному розвитку різних країн останнім часом спостерігається поступове розмивання істотних відмінностей і формування його загальних тенденцій, у тому числі і в сфері державного регулювання. Це пояснюється ефектом глобалізації, який значною мірою проявляється в фінансовій сфері, оскільки у фінансовій сфері спостерігається висока, в порівнянні з галузями реального сектору, мобільність капіталу, маневреність фінансових інструментів, а також відносна гнучкість регулювання.

Зокрема, в державному регулюванні страхової діяльності розрізняють англо-американську і німецьку (континентальну) моделі. Німецька модель використовувалася в більшості західноєвропейських країн, маючи певну специфіку в Німеччині, Франції, Скандинавських та інших країнах. Англо-американська історично склалася у Великобританії і з певними модифікаціями знайшла застосування в США.

Для німецької моделі була характерна висока ступінь державного регулювання, що виражається в контролі над фінансовими ринками і інститутами, особливо за діяльністю страхових компаній та банків. Використання даної моделі пояснює стійкість і надійність страхової системи Німеччини протягом всього часу її існування.

Англо-американська модель у фінансовому відношенні характеризується достатньою рухливістю структури акціонерного капіталу внаслідок значної ролі в економіці фондового ринку [3, с. 14]. Особливості фінансового сектору, в тому числі і страхового, Великобританії і США обумовлені значною мірою історичними передумовами. Англійські страхові компанії з моменту їх появи, в цілому були орієнтовані на міжнародні операції. Через Лондон проходить один з найбільших обсягів страхових операцій і міжнародного перестрахування. Внаслідок впливу процесів фінансової гло-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

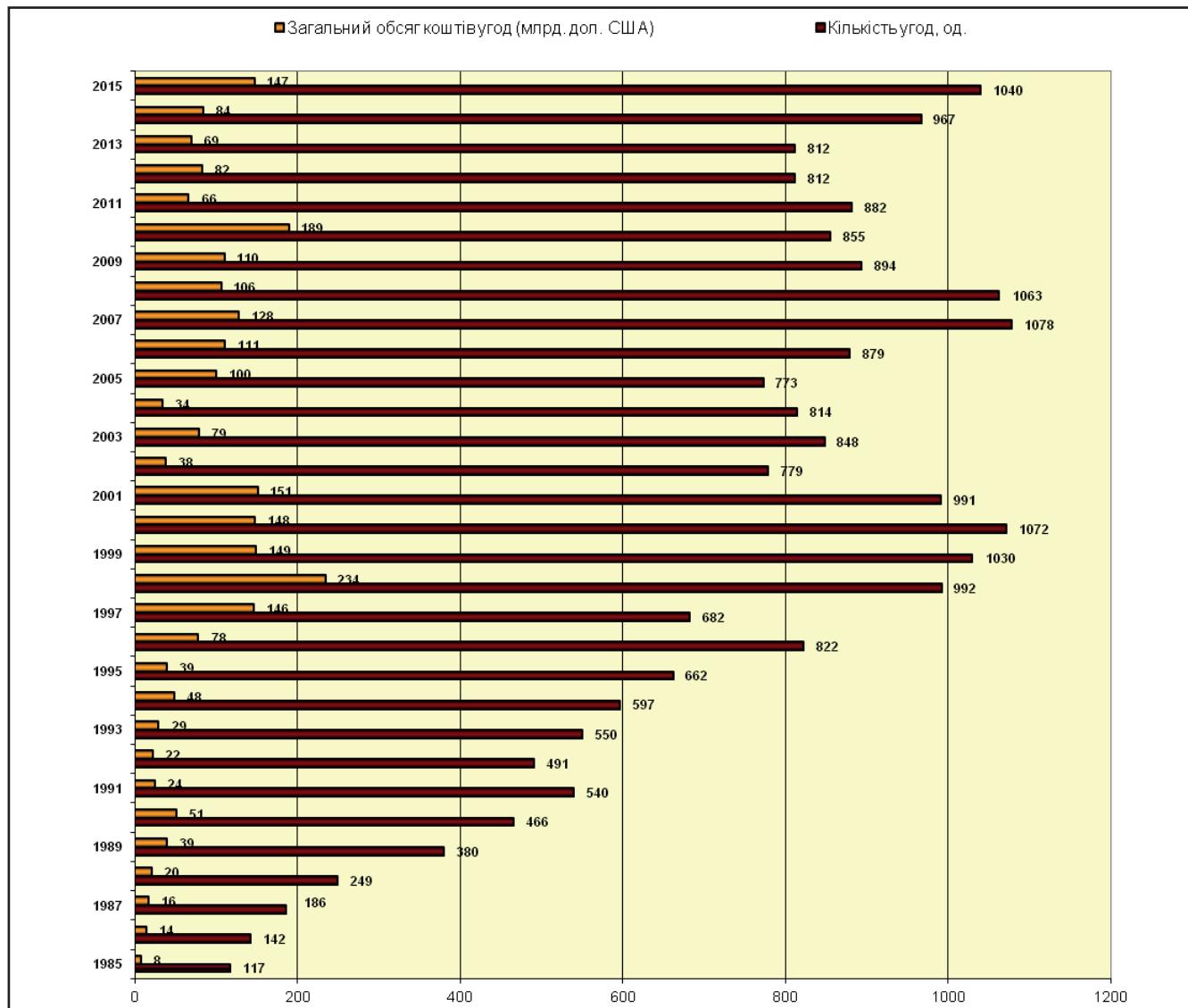
балізації в європейських країнах відбулося впровадження елементів англо-американської моделі, зокрема поширення «акціонерного капіталізму» (Нідерланди, Швейцарія, Бельгія, Швеція та Фінляндія).

Однією з суттєвих рис англо-американської моделі є активний прояв політики дегрегулювання в економіці 80–90-х років минулого століття, що проявилася в скасуванні контролю над процентними ставками і рухом капіталу, обмеженні щодо суміщення видів діяльності на фінансовому ринку [4, с. 89]. Процес дегрегулювання викликав різке скорочення меж між різними фінансово-кредитними установами (інституційними інвесторами): страховими компаніями, банками, пенсійними фондами та інвестиційними компаніями. Крім того, цей процес був активізований універсалізацією фінансового законодавства і формуванням загальних регулюючих організацій. В результаті збільшилися випадки злиття і поглинань у фінансовій сфері, у тому числі в суміжних її сегментах. Саме з цього часу розпочався зростаючий тренд подібних угод у світі.

Так, у страховій галузі різке зростання угод по злиттю і поглинанню розпочалося з 1989 року і фактично тривало аж до

2000 року. У 2000 році відбувся перший пік угод по злиттю і поглинанню, кількість яких становила 1072 одиниці і загальна сума яких становила \$148 млрд. Наступним піком стали 2007 і 2008 роки, коли загальний обсяг коштів від проведення угод по злиттю і поглинанню в страховій сфері становив \$128 млрд. у 2007 році та \$106 млрд. у 2008 році. Слід зазначити, що світова фінансово-економічна криза 2008–2009 років призвела до різкого зростання грошового обсягу угод по злиттю і поглинанню в страховій галузі в 2010 році. Зростання кількості угод по злиттю і поглинанню розпочалося з 2010 року і триває до цього часу (за виключенням 2012 і 2013 років), як в кількісному, так і в грошовому вираженні (див. рис.).

Така ситуація є проявом однієї з характерних рис страхової діяльності, а саме: розриву між прийняттям страхової відповідальності та її виконанням. Таким чином, макроекономічні коливання позначаються на страховій галузі через певний часовий лаг, який зазвичай становить рік і більше. Динаміка проведення угод зі злиття і поглинання у страховому секторі є свідченням його значної залежності від макроекономічної ситуації.

Динаміка проведення угод зі злиття і поглинання у страховому секторі світу, 1985–2015 роки

Джерело: складено автором за даними [5].

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

Посилення процесів міждержавної інтеграції, інтернаціоналізації, глобалізації економіки призводить до поступового скорочення меж між різними національними моделями державного регулювання страхової діяльності. Назріла необхідність створення єдиних підходів до регулювання діяльності страхових компаній, що мають розгалужену міжнародну мережу.

Практика економічних перетворень у розвинених країнах світу ілюструє різні аспекти процесу глобалізації, обумовлені активізацією інтеграційних процесів в усіх сферах діяльності та на всіх рівнях.

Одним із найбільш показових прикладів багатопланово-го явища глобалізації є формування загальної моделі розвитку країн Європейського Союзу. Для цих країн характерна практично повна інтеграція фінансових систем, що призводить до посилення міждержавних потоків капіталів, товарів і послуг. Загальна модель економічного розвитку країн ЄС склалася з концептуального зближення національних моделей. Першочерговим завданням став захист інтересів страховальників – фізичних осіб, а також надання свободи страховим компаніям у розширенні діяльності, впровадження так званої системи «єдиної ліцензії» [6, с. 15]. Інструментом формування єдиної системи державного регулювання страхової діяльності є Директиви ЄС у страхуванні, які досить активно переглядаються і видозмінюються.

Унаслідок розширення інтеграційних тенденцій в ЄС відбулася передача низки регулюючих функцій на наднаціональний рівень. Це, перш за все, стосується транскордонної діяльності, зняття обмежень на свободу заснування страхових компаній в країнах ЄС, визначення загальних принципів організації основних видів страхової діяльності. Загальні заходи регулювання в окремих сегментах страхової діяльності дозволили усунути розбіжності в національному законодавстві і забезпечити захист споживачів страхових послуг – страховальників та вигодонабувачів – у частині відповідності фінансових гарантій у різних країнах.

Для полегшення регулювання встановлюються єдині підходи до класифікації видів страхової діяльності, вимог до заснування філій і дочірніх підрозділів, у тому числі в окремих сферах діяльності. Слід зазначити, що в країнах ЄС діють спеціальні нормативні акти з питань страхування судових витрат, автоцивільної відповідальності, асистансу, кредитного страхування, організації взаємного страхування, співстрахування, а також обміну інформацією між органами нагляду країн Європейського Союзу та інших країн. Спільного розуміння було досягнуто і щодо складання фінансової звітності, розрахунку страхових резервів, визначення категорій дозволених активів для покриття резервів і вимог до рівня платоспроможності страхових компаній. Перші уніфіковані вимоги до платоспроможності страховиків країн – членів ЄС були закріплені Директивами ЄС (1973 року – для *non-life* страхування та 1979 року – для *life* страхування). На сьогодні вимоги до платоспроможності страхових компаній визначаються положеннями Solvency I, прийнятими у 2002 році, та Solvency II, прийнятими у 2009 році.

Крім того, на наднаціональному рівні регулюванню підлягає діяльність страхових груп і фінансових конгломератів, а також процедури, пов’язані з реорганізацією та ліквідацією страхових компаній. Таким чином, більшість питань,

пов’язаних з регулюванням діяльності страхових компаній, переведені на наднаціональний рівень.

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що відбувається якісне видозмінення функцій держави в економіці загалом, в тому числі і у сфері страхування. Зокрема, підвищилися вимоги до прозорості фінансової інформації страховиків. Політика дерегулювання 80-х і початку 90-х років поступилася місцем економічній політиці, заснованій на поєднанні державного та ринкового регулювання, низка регулюючих функцій держави у сфері страхування передається на наднаціональний рівень. Крім того, на наднаціональному рівні стали формуватися неформальні структури для організації роботи, пов’язаної із запобіганням світових фінансових криз.

Моделі державного регулювання страхової діяльності видозмінюються відповідно до явищ, що відбуваються в світовій економіці. Конвергенція різних видів фінансової діяльності активізувала процес інтеграції відповідних регулюючих органів. Зокрема, консолідація фінансового нагляду сталася в Швеції, Фінляндії, Канаді, Японії та Німеччині. Слідом за розвиненими країнами подібні заходи стали вживатися і в країнах з переходною економікою – Болгарії, Угорщині, низці країн СНД та в інших країнах. Моделі регулювання страхової діяльності в країнах з переходною економікою перебувають у процесі еволюції і пристосування до основних світових тенденцій [7]. На сьогодні в Україні також взято курс на побудову мегарегулятора у фінансовій сфері.

Страхове законодавство в різних країнах світу містить свій особливий набір нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання страхової діяльності. У цих документах відображаються загальні принципи організації страхової діяльності, порядок здійснення страхових операцій, вимоги до суб’єктів страхової діяльності, форми організації державного регулювання в страхуванні тощо. В умовах інтернаціоналізації законодавчої бази виділяються два підходи до регулювання відносин у сфері страхування.

Основу першого підходу становить первісна гармонізація та уніфікація національних законодавств. Що стосується другого підходу, то тут не береться до уваги національне законодавство, а встановлюється «національний режим» або «режим найбільшого сприяння» для іноземних страхових компаній. Найбільш доцільним, з нашої точки зору для національних страхових систем є перший підхід, при якому в процесі гармонізації враховуються інтереси всіх сторін.

Розглядаючи сучасні моделі регулювання страхової діяльності у світі, варто зауважити, що Україна на сьогодні помітно відстae у процесі приведення системи регулювання страхової діяльності у відповідність зі світовими стандартами. По мірі лібералізації український страховий ринок найближче до національного типу. В процесі лібералізації ринку виділяється низка етапів, що ведуть від консервативного до відкритого ринку. Відповідно до цієї періодизації Україна нині знаходиться на стадії обмеженої лібералізації.

Загалом процес формування державного регулювання ринку страхування України умовно можна розділити на декілька етапів: I етап (1991–1996) – стихійне регулювання страхового ринку України; II етап (1996–2001) – етап застороження «цивілізованого» державного регулювання страхового ринку України; III етап (2001–2008) – етап розви-

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

ту державного регулювання страхового ринку України [8, с. 102–104]; IV етап (2008 рік – до сьогодення) – етап гармонізації державного регулювання страхового ринку України з вимогами Світової організації торгівлі (СОТ).

У зв'язку зі вступом України у 2008 році до СОТ постає потреба (у відповідності з правилами Генеральної угоди про торгівлю послугами (ГАТС)) у забезпеченні «національного режиму» тобто, режиму, не менш сприятливого, ніж вітчизняним послугам чи постачальникам послуг, та доступу на ринок в секторі фінансових послуг (включаючи страхові послуги та ті, що відносяться до страхових). Як результат, 10.04.2008 до Закону України «Про страхування» були внесені зміни, згідно з якими скасовано вимогу щодо надання послуг представництвами страхових та перестрахових брокерів–нерезидентів лише через постійні представництва в Україні, які повинні бути зареєстровані як платники податку відповідно до законодавства України та включені до державного реєстру страхових або перестрахових брокерів, і дозволено страховим та/або перестраховим брокерам–нерезидентам здійснювати діяльність на території України після письмового повідомлення про цей намір Уповноважений орган за встановленою ним формою.

Однак Україна досягла відрочки в питанні надання дозволу відкривати в Україні філіали іноземних страховиків і зняття обмежень на участь іноземців в капіталі страхових компаній. Так, іноземні страхові компанії отримали право надавати страхові послуги через свої філії лише через 5 років з дня вступу України до СОТ – з 17 травня 2013 року. Крім того, із зазначеного часу підвищилися вимоги до статутного фонду страхових компаній зі страхування життя, при створенні life страхові компанії статутний фонд має дорівнювати сумі не меншій 10 млн. євро.

23 листопада 2011 року за Указом Президента України №1070/2011 було створено Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та відповідно реорганізовано Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України.

Висновки

Аналіз моделей регулювання страхової діяльності свідчить, що існуючі моделі мають спільні риси в частині певних параметрів і одночасно значно різняться в кожній національній економічній системі. При цьому на сьогодні внаслідок глобалізаційних та інтеграційних процесів відбувається поступова трансформація моделей регулювання страхової діяльності в світі. Зокрема, спостерігається поступове розмивання ідентифікаційних меж між різними національними моделями регулювання страхової діяльності з метою вироблення єдиних

підходів до регулювання діяльності страхових компаній, що мають розгалужену міжнародну мережу. Також мають місце тенденції поєднання державного регулювання та саморегулювання у сфері страхування, передачі низки регулюючих функцій держави на наднаціональний рівень, інтеграції регулюючих органів у фінансово–кредитній сфері та, відповідно, консолідації фінансового нагляду, шляхом створення мегарегуляторів.

На нашу думку, під час формування моделі регулювання страхової діяльності в Україні слід враховувати не лише досвід інших країн, які пройшли подібний еволюційний шлях, а й існуючі та потенційні умови її реалізації, такі як: рівень економічного розвитку країни загалом та страхового ринку, зокрема; зацікавленість суспільства і державних структур у розвитку страхової галузі; форми організації страхових відносин; існуючий досвід регулювання страхової діяльності; можливість використання нових і ефективних форм регулювання; інтеграція національної страхової галузі у світову; конвергенція механізмів регулювання страхової, банківської та іншої фінансової діяльності; узгодженість державного і ринкового аспектів регулювання страхової діяльності.

Список використаних джерел

1. Кублікова Т.Б. Національні моделі державного регулювання страхової діяльності / Т.Б. Кублікоа [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://dspace.onenu.edu.ua/jspui/handle/123456789/406>
2. Насырова Г.А. Модели государственного регулирования страховой деятельности / Г.А. Насырова [Електрон. ресурс] Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/modeli-gosudarstvennogo-regulirovaniya-strahovoy-deyatelnosti>
3. Жилкина М. Государственное регулирование страхового рынка в зарубежных странах / М. Жилкина // Финансовый бизнес. – 2012. – №1. – С. 13–16.
4. Рубцов Б.Б. Современные фондовые рынки: [учебное пособие для вузов.] / Б.Б. Рубцов. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 928 с.
5. Офіційний сайт Інституту злиття, поглинання та альянсів (Institute of Mergers, Acquisitions and Alliances) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://imaa-institute.org>.
6. Щеглов А.В. Пути повышения эффективности регулирования отечественного страхового рынка / А.В. Щеглов // Страховое дело. – 2014. – №4(219). – С. 19–23.
7. Русул Л.В. Зарубіжні моделі та схеми регулювання ринку страхових послуг / Л.В. Русул [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://bsfa.edu.ua/nauka/arxiv_konferencij/internet_konferenciya_23112012/sekcija_4.
8. Приказюк Н.В. Державне регулювання страхового сектору України: тенденції та перспективи розвитку / Н.В. Приказюк // Фінанси України. – 2010. – №7 (176). – С. 101–108.